

**ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ ЯК ДРУГІЙ ІНОЗЕМНІЙ В
ЕКОНОМІЧНОМУ ВУЗІ**

В статті розглядається специфіка навчання німецькій мові як другій іноземній після англійської мови в економічному вузі. Особливу увагу в роботі автор акцентує на теоретичному аналізі основоположних принципів та підходів.

Ключові слова: друга іноземна мова; фактори, що впливають на навчання; принципи; підходи; міжкультурна комунікація.

Іноземна мова все більше набуває статусу економічного і політичного механізму порозуміння між різними представниками світової спільноти у різноманітних сферах їх життєдіяльності. Саме тому останнім часом спостерігається підвищений інтерес до викладання іноземної мови в навчальних закладах різних рівнів. Державний стандарт базової та повної середньої освіти, нові програми з навчальних предметів для навчальних закладів, сучасне навчально-методичне забезпечення вивчення окремих предметів стали своєчасним відгуком на сучасне замовлення суспільства. У цих документах обґрунтовуються принципи інформаційно-комунікативного спрямування особистісної орієнтації, автономії учня, навчання, взаємопов'язаного з різними видами діяльності, які реалізують ключові компетенції випускника.

Необхідно зазначити, що різними аспектами методики навчання другої іноземної мови займалися як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Серед них можна назвати І. Л. Бім, М. В. Баришнікова, Н. Д. Гальскову, Б. А. Лапідуса, Т. А. Лопарьову, М. І. Реутова, А. О. Анісімову, І. В. Дубко, Н. М. Чичеріну, А. В. Щепілову, G. Neuner, В. Hufeisen та ін. Однак, на нашу думку, ще ціла низка питань щодо удосконалення процесу навчання другої ІМ потребує свого вирішення.

Незважаючи на це, не можна сказати, що статус предмета «Друга іноземна мова» в економічному вузі однозначно визначений. Крім того, практика свідчить про необхідність додаткового осмислення і уточнення основних положень навчання німецької як другої іноземної мови після англійської.

Мета даної статті полягає в розгляді та короткому аналізі факторів, що впливають на процеси навчання та вивчення німецької мови як другої іноземної в економічному вузі, а також у визначенні принципів навчання з урахуванням специфіки даної іноземної мови.

З огляду на те, що німецька мова посідає в Європі перше місце у спілкуванні людей, то вивчення саме німецької як другої іноземної є доречним в Україні як європейській державі. Економічна та культурна політика ФРН спрямована на відкритість та залучення представників інших культур. Саме Німеччина є країною, яка в Європі пропонує найбільшу кількість освітніх і культурних програм.

Той, хто вивчає і розуміє німецьку, підвищує свої шанси на ринку праці. Основною метою навчання німецької мови як другої іноземної є формування в учня здібності, готовності та бажання брати участь у міжкультурній комунікації та самовдосконалюватися в сфері вивчення іноземних мов. Визначення мети навчання другої іноземної мови в економічному вузі представляється ключовим моментом у визначенні принципів навчання та розробці дидактико-методичних положень. Розглянемо цю мету докладніше.

У процесі навчання німецької мови як другої іноземної студент розширює свою індивідуальну картину світу за рахунок прилучення до мовної картини світу носіїв цієї мови, до їх духовної спадщини, національно-специфічних способів досягнення міжкультурного взаєморозуміння. Він навчається також пояснювати їх спосіб життя, поведінку. При цьому в свідомості студента здійснюється синтез знань як про специфіку рідної культури, культуру першої і другої мов, так і про спільність знань про культури та комунікації. Саме за рахунок критичного осмислення чужого способу життя і здійснюється процес збагачення картини світу студента. Розвиток здатності до міжкультурної

комунікації, яка здійснюється за допомогою німецької мови, передбачає формування в учня насамперед знань, навичок і вмій, володіння якими дозволяє йому долучитися до лінгвокультурних цінностей країни нерідної мови і практично

користуватися цією мовою в ситуаціях міжкультурної взаємодії та пізнання. Йдеться про розвиток у школяра комунікативної компетенції, що дозволяє йому відповідно до реальних потреб та інтересів використовувати німецьку мову на базовому рівні в найбільш типових соціально детермінованих ситуаціях мовного безпосереднього і опосередкованого спілкування.

При навчанні другої іноземної мови мова повинна йти не про створення абсолютно нової дидактико-методичної концепції або парадигми, а про визначення приватних умов реалізації та факторів, що впливають на навчання та вивчення німецької мови як другої іноземної, і, у зв'язку з цим, про уточнення, аналіз та диференціювання положень загальної концепції викладання іноземної мови. До таких детермінантних факторів можна віднести:

1. Особливості мовного та країнознавчого матеріалу.
2. Особливості цільової групи.
3. Умови навчання і вивчення.

Процес навчання німецької мови як другої іноземної, націлений на формування у учнів іншомовної комунікативної компетенції, будується на таких основних принципах. Розглянемо їх з позиції трьох названих чинників.

Особливості мовного та країнознавчого матеріалу німецької та англійської мов обумовлюють виділення принципу опори і компаративного зв'язку з англійською та рідною мовами у якості одного з ключових принципів навчання німецької мови. Значимість даного принципу визначена і доведена в роботах багатьох дослідників [1; 5] та ін. Нашим завданням є визначення умов реалізації даного принципу в контексті навчання німецької мови як другої іноземної в економічному вузі.

Як свідчить практика навчання німецької мови на базі англійської, успішному оволодінню другою мовою на початковому етапі сприяють такі лінгвістичні особливості:

- генетична спорідненість німецької та англійської мов;
- латинська спорідненість;
- спільні моменти у вимові;
- наявність спільного пласту лексики германського походження;
- аналогічні граматичні явища, близькі за структурою та значенням;
- схожі мовленнєві зразки, що вивчаються на початковому рівні [6].

Реалізація цього принципу дає можливість виявити як подібності, так і розбіжності в системах вивчених мов, у побудові висловлювань на рівні тексту. Для подолання інтерференції при опануванні двох (або більше) ІМ бажано використовувати контрастивні вправи, які сприятимуть прискореному формуванню навичок та розвитку вмінь.

Принцип **використання контрастивного підходу** співвідноситься і з принципом урахування штучного субординативного трилінгвізму, який був визначений М. В. Баришніковим саме у зв'язку із навчанням другої ІМ у школі [2, с. 25-26].

Наступним є принцип індивідуалізація навчання. Необхідність врахування даного принципу при навчанні другої іноземної мови доведена в роботах С. Е. Барінової, Н. Д. Гальскова, А. В. Щепілова, Г. Нойнер та ін [1; 5; 7, с. 4-11; 9]. Ми постараємося визначити специфіку реалізації даного принципу з позиції навчання німецької мови як другої іноземної у вузах економічного профілю.

Принцип індивідуалізації при навчанні німецької мови як другої іноземної набуває особливого значення в розвитку особистості студента. Даний принцип передбачає врахування індивідуальних особливостей студентів при виконанні комунікативних завдань, надання студентам можливості орієнтуватися на свої потреби та інтереси і виконувати диференційовані завдання.

Перейдемо до наступного детермінуючого фактору - умови навчання та вивчення, найбільш значущими з яких є як з позиції вивчення, так і навчання:

обмежений часовий бюджет, наявність у студентів досвіду вивчення першої іноземної мови. Розглянемо їх детальніше. Як правило, на вивчення другої іноземної мови в економічному вузі відводиться менше часу, ніж на першу. Традиційний підхід до вирішення цієї проблеми - скорочення обсягу досліджуваного матеріалу, швидка і стисла презентація нового матеріалу, обмеження часу на вправи, скорочення або відсутність часу на повторення. Цей підхід часто призводить до демотивації студентів до вивчення другої іноземної мови і тим самих ускладнює досягнення основної мети.

Таким чином, при навчанні другої іноземної мови очевидна необхідність розробки інтенсивних стратегій і технік, способів і прийомів навчання та вивчення іноземних мов. При їх розробці, потрібно виходити з того, що студенти вже володіють основними мовними феноменами іноземної мови (наприклад, граматичними явищами: елементарні структури пропозицій, особисті та присвійні займенники, освіта множини, заперечення і т.п.). Ці знання є передумовою підвищення ефективності вивчення другої іноземної мови.

Крім того, процес навчання другої іноземної мови повинен базуватися на активізації когнітивних процесів - асоціації, порівнянні, зіставленні, пошуку, аналізі та ін. Необхідно створювати умови, які спонукають учнів до обмірковування, порівняння, обговорення, постановки гіпотез, експериментування та співпраці. Відповідно, матеріали для навчання другої іноземної повинні давати імпульси до автономного вивчення другої іноземної мови до самостійного розпізнавання, співставлення феноменів першої та другої іноземної мов, виявлення закономірностей. Важливим є аналіз і рефлексія не тільки результатів, а й процесу вивчення іноземних мов, систематичне обговорення того, як підвищити ефективність використання наявних знань першої мови.

Отже, когнітивний принцип при навчанні другої іноземної мови є абсолютною необхідністю для інтенсифікації навчального процесу в умовах обмеженої кількості годин, що відводиться на її вивчення. Саме при вивченні другої і наступних мов студент може йти шляхом природного пізнання - від

розуміння властивостей і призначення цілого до її структури і її складовим [7, с. 4-11].

Згідно із цим принципом навчальний процес з оволодіння другою ІМ не повинен бути подібним до процесу навчання першої ІМ. Як вірно зазначає М. В. Баришніков, реалізація цього принципу має сприяти активізації розумової та пізнавальної діяльності учнів, створювати для них інтелектуальні труднощі, стимулюючи при цьому їхню когнітивну діяльність, адже відомо, що знання та вміння, які набуваються шляхом вирішення мисленнєвих завдань, є міцнішими, ніж ті, що отримані у готовому вигляді [1, с. 25].

Отже, реалізація принципу когнітивно-інтелектуальної спрямованості сприятиме забезпеченню високої продуктивності опанування другою ІМ, надаватиме навчальному процесу динамічного характеру, активізуватиме когнітивний та мовленнєвий аспекти діяльності учнів.

Услід за І. Л Бім, називаємо принцип *інтенсифікації навчання* другої ІМ [3, с. 21]. Цей принцип реалізується завдяки урахуванню наявності подібних мовних явищ у виучуваних іноземних мовах, фонової лексики, а також досвіду вивчення першої ІМ. Підкреслимо, що цей принцип є особливо актуальним для мов однієї мовної групи. Однак, спираючись на досвід учнів в оволодінні як рідною, так і першою ІМ, інтенсифікувати цей процес можна також, якщо виучувані ІМ відносяться до різних мовних груп. Для реалізації принципу інтенсифікації навчання другої ІМ необхідно враховувати такі фактори:

- спорідненість мов;
- володіння учнями великою кількістю інтернаціоналізмів, лексичних одиниць, запозичених із інших мов (переважно з англійської);
- наявність високого рівня мотивації в оволодінні учнями другою ІМ як засобом спілкування;
- рівень сформованості рефлексії в учнів;
- наявність автентичних навчальних засобів, а також підручників, у яких враховані закономірності оволодіння другою ІМ;
- тривалість курсу навчання, кількість навчальних годин.

Принцип *соціокультурної спрямованості навчання* другої ІМ, згідно з яким у процесі навчання другої ІМ необхідно використовувати автентичні матеріали різного характеру, завдяки чому учні знайомляться із національними, культурними традиціями носіїв виучуваної мови, збагачуються знаннями мовленнєвої та немовленнєвої поведінки представників іншої культури, мають можливість порівняти характерні ознаки різних культур і своєї рідної.

Автентичний матеріал, як зазначає А. М. Щукін, представляє собою усні та письмові тексти, які є реальним продуктом носіїв мови. Цей матеріал характеризується природністю лексичного наповнення та граматичних форм, ситуативною адекватністю мовних засобів. Автентичний матеріал відображає національні особливості та традиції побудови і функціонування тексту [8, с. 25]. Такий матеріал дає змогу передати учням фонові знання (знання про країну та її культуру), ввести їх в іншомовний лінгвосоціум, зрозуміти особливості мовленнєвої та немовленнєвої поведінки носіїв виучуваної мови, стиль їхнього життя та характер мислення.

Наступним виділемо принцип *комунікативної спрямованості навчання*. Цей принцип, як зазначають Н. Д. Гальскова та Н. І. Гез, притаманний сучасному навчанню іноземних мов і діє незалежно від виучуваної мови. Можемо додати, що в процесі оволодіння другою ІМ (або наступними іноземними мовами) контекст іншомовної діяльності учнів розширюється. Завдяки реалізації вказаного принципу в учня формуються риси полікультурної особистості, що дає йому можливість брати участь у міжкультурному спілкуванні [4, с. 150].

Висновки. Згідно представленого матеріалу, можна зробити наступні висновки: інструментом реалізації мети і основних завдань навчання другої іноземної мови є методологія, загальна для сучасного навчання іноземних мов, доповнена комплексом специфічних принципів, застосовних до навчання другої мови. Теоретичний аналіз факторів навчання та вивчення німецької як мови як другої іноземної дозволив виявити в якості основоположних принципів: принцип опори і компаративної зв'язку з першою іноземною та рідною мовами, принцип індивідуалізації навчання, когнитивний принцип, а також принцип

комунікативної спрямованості навчання, принцип соціокультурної спрямованості навчання, принцип інтенсифікації навчання, принцип використання контрастивного підходу.

Використана література:

1. *Барінова С. Э.* Инновационные технологии в обучении иностранным языкам: принципы построения факультативного курса «Второй иностранный язык в общеобразовательной школе» [Электронный ресурс]. URL: <http://festival.1september.ru/authors/210-482-920/>.

2. *Барышников Н. В.* Методика обучения второму иностранному языку в школе / Н. В. Барышников. – М.: Просвещение, 2003. – 159 с.

3. *Бим И. Л.* Концепция обучения второму иностранному языку (немецкому на базе английского): учебное пособие / И. Л. Бим – Обнинск: Титул, 2001. – 48с.

4. *Гальскова Н. Д., Гез Н. И.* Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика: Учеб. пособие для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. – М.: Издательский центр "Академия", 2004. – 336 с.

5. *Гиренко И. В.* Об особенностях обучения немецкому языку как второму иностранному на базе английского в технических вузах [Электронный ресурс]. URL: http://www.rusnauka.com/3._KAND_2007/Philologia/18893.doc.htm.

6. *Кушнерук Р.* Основні аспекти викладання німецької мови як другої іноземної [Електронний ресурс] <http://www.rmkdubrovick.ucoz.ru/load/.../23-1-0-246>.

7. *Щетилова А. В.* Когнитивный принцип в обучении второму иностранному языку: к вопросу о теоретическом обосновании // Иностранные языки в школе. 2003. № 2. С. 4-11.

8. *Щукин А. Н.* Лингводидактический энциклопедический словарь : более 200 единиц / А. Н. Щукин. – М. : Астрель : АСТ : Хранитель, 2007. – 746, [6] с.; [150] фот.

9. Neuner G., Hufeisen B., Kursiša A., Marx N., Koithan U., Erlenwein S. Deutsch als zweite Fremdsprache: Fernstudieneinheit 26 / Goethe-Institut. Munchen: Langenscheidt, 2009.

ЛОБАЧУК И.Н. Принципы обучения немецкому языку как второму иностранному в экономическом вузе.

В статье рассматривается специфика обучения немецкому языку как второму иностранному после английского в экономическом вузе. Основное внимание в работе автор акцентирует на теоретическом анализе основополагающих принципов и подходов.

***Ключевые слова:** факторы, влияющие на обучение; второй иностранный язык; принципы; подходы; межкультурная коммуникация.*

LOBACHUK I.M. Principles of teaching German as a second foreign language in the economic university.

The article deals with the consideration of specific teaching of German as a second foreign language after English in economic university. Particular attention author focuses on the theoretical analysis of the basic principles and approaches.

***Key words:** a second foreign language, factors affecting learning, principles, approaches, intercultural communication.*